

14. Perloff, Marjorie. After Free Verse : The New Non-Linear Poetries [Електронний ресурс] / Marjorie Perloff. – Режим доступу : <http://epc.buffalo.edu/authors/perloff/free.html>

15. Silliman, Ron. Realism / Ron Silliman // Realism: An Anthology of 'Language' Writing. – Ironwood Press, 1982. – P. 62–70.

16. Silliman, Ron. The New Sentence / Ron Silliman. – Roof Books, 1987. – 209 p.

УДК 801.4: 801.52

Ю. О. Соболев,

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

МІЖМОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ

Наведені і проаналізовані основні визначення поняття мовної інтерференції, розглянуті основні типи інтерференції і проблеми взаємодії мов. Залежно від способу засвоєння мов – безпосереднього і опосередкованого – мову можуть, відповідно, утворювати автономні системи мовних асоціацій, кожна з яких безпосередньо зв'язана з реальністю, і опосередковані, загальні системи асоціацій з двома і більше засобами вербального вираження одних і тих самих понять. Запропонована авторська трактовка механізму інтерференції як наслідок дії протидіючих сил – асимілятивних і дисимілятивних – для всіх ситуацій мовної взаємодії. Обґрунтовано принципову неможливість записання іншомовних структурних елементів і моделей.

Ключові слова: інтерференція, взаємодія мовних систем, дисиміляційні і асиміляційні сили.

МЕЖЪЯЗЫКОВАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ

Приведены и проанализированы определения понятия межъязыковой интерференции, рассмотрены основные типы интерференции и проблемы взаимодействия языков. В зависимости от способа усвоения языков – непосредственного и опосредованного – язык могут, соответственно, создавать автономные системы языковых ассоциаций, каждая из которых непосредственно связана с действительностью, и общие системы ассоциаций с двумя и более способами вербального выражения одних и тех же понятий. Предложена авторская трактовка механизма интерференции как следствие действия противодействующих сил – ассимилятивных и дисиммилятивных – для всех ситуаций языкового взаимодействия. Обоснована принципиальная невозможность заимствования иноязычных структурных элементов и моделей.

Ключевые слова: интерференция, взаимодействие языков, ассимилятивные и дисиммилятивные силы.

INTERLINGUAL INTERFERENCE

Globalization and integration and wide spread of bilingualism and multilingualism gave rise to problems of languages interaction and interlingual interference which exists in speaker's linguistic consciousness as a process and in superposition of languages in actual speech as a result. Interference is defined by most of the scholars as a deviation from the norm of target language L2 under the pressure of source language L1. Interference has different manifestations in the situations of collective and individual bilingualism. Implicit interference shows up in omitting certain language constructions, word combinations, idiomatic and stylistic means, etc., thus affecting frequency of certain language units and processes occurrence. To resolve a long lasting discussion about the languages interaction and their merging into the «third» system in bilingual consciousness, acquisition and coexistence of interacting languages were considered. According to the way of language acquisition – direct or indirect – languages can correspondingly form disjoint autonomous systems of verbal associations, each directly linked with reality, and indirect mutual systems of associations with two and more ways of expressing the same notions. Author's interpretation of interference mechanism as a result of counteracting forces – assimilative and dissimilative – for all situations of language interaction has been proposed. In cases of collective bilingualism not only the direction but point of forces application becomes a determinant in languages changes. Depending on the point of forces application and forces correlation interference may be direct, reverse and bidirectional. In cases of individual bilingualism interference has a sporadic character, does not result in systematic language changes and exists only in individual speakers' idiolect systems. The impossibility in principle to borrow structural elements, models and rules is substantiated.

Key words: interference, languages interaction, assimilative and dissimilative forces.

Висока ступінь інтегрованості сучасних країн у загальносвітову спільноту, процеси навалної глобалізації в усіх сферах людського життя зумовлюють широке контактування мов, масове розповсюдження білінгвізма і мультилінгвізма. Спілкування різними мовами стає повсюдним явищем. Взаємодії мов на рівні мовних колективів і окремих індивідів породжують цілу низку лінгвістичних явищ, які потребують вирішення. І однією з таких проблем є інтерференція, що існує одночасно у свідомості як процес і у мові як результат накладення двох мовних систем.

Психологічне розуміння інтерференції полягає в тому, що людина, засвоюючи будь-який новий вид діяльності, використовує свої знання, уміння і навички, придбані нею у попередній діяльності. Причому під інтерференцією розуміють перенос тих навичок, які ускладнюють утворення нових навичок (С. Л. Рубінштейн). Оскільки мовленнєва діяльність є також одним із видів діяльності людини, інтерференція проявляється в мовленнєвій діяльності в процесі засвоєння другої мови. Дослідженням цих питань опікується психолінгвістика.

У суто лінгвістичному аспекті інтерференція досліджується не як перенесення, а як результат цього перенесення. У.Вайнрайх називає інтерференцією «ті випадки відхилення від норм будь-якої з мов, що відбуваються у мові двомовних осіб внаслідок того, що вони знають більше, ніж одну мову» [2, с. 22]. Л. І. Бараннікова також визначає інтерференцію як зміни у системі мови в результаті мовних контактів, але вона розрізняє інтерференцію у випадках колективного і індивідуального користування двома мовними системами. У процесі вивчення іноземних мов і у перекладі інтерференція, котра виникає в мовленні, так і залишиться в межах мовлення, не стаючи надбанням мови [1, с. 8]. В. Ю. Розенцвейг пропонує таке визначення інтерференції: «Порушення білінгвом правил співвіднесення контактуючих мов, яке проявляється у відхиленні від норми, називається інтерференцією» [8, с. 4]. В цьому визначенні вказується на зв'язок між інтерференцією і взаємодією мов. Е. Хауген вважає, що інтерференцією слід вважати відхилення від того стану мови, «яке безпосередньо передувало встановленню двомовності», тобто відхилення можуть бути не тільки від нормативних, але і ненормативних явищ [11, с. 61]. Ще більш широке визначення інтерференції знаходимо у Ю. О. Жлуктенко: «Інтерференцією слід вважати всі зміни в структурі мови, а також значеннях, якість і складі її одиниць, що виникають внаслідок взаємодії з мовою, яка перебуває з нею в контактному міжмовному зв'язку» [4, с. 61]. На наш погляд, таке розуміння інтерференції є найбільш доцільним і плідним, тому що враховує все різноманіття проявів і видів інтерференції, що виникають внаслідок взаємодії мов.

Дослідники вказують на два можливих типи взаємодії мов: явну і приховану інтерференції [10, с. 12]. Прихована інтерференція не призводить до відхилення від норм однієї мови під впливом іншої, а проявляється в спрощуванні, може стимулювати або гальмувати деякі процеси і явища, що вже існували раніше, впливати на їхню частотність (вживаність) і т.ін. Розенцвейг такі типи мовної взаємодії називає відповідно «прямою» і «непрямою» інтерференцією [8, с. 25].

Цікавим з точки зору лінгвістики є також питання про можливість двосистемної приналежності мовних одиниць та питання співіснування або злиття двох мовних систем у свідомості білінгва. На думку Е.Хаугена, можна зробити припущення, що білінгв має дещо менше, ніж дві, хоча і більше, ніж одну мовну систему [14, с. 772]. У Вайнрайх вказує на складності інтерпретації інтерферованого мовлення білінгвів, яке зумовлюється структурним співвідношенням взаємодіючих мов і займає невизначену територію: «Звуки, які дійсно вимовляє двомовний носій, знаходяться мовби на нічийній смузі між двома системами фонем, тому описати їх з точки зору виконуваних функцій, тобто визначити їх фонологічні функції, досить складно» [2, с. 39].

В.Ю.Розенцвейг говорить про наявність третьої, «проміжної» системи: «... здебільшого проміжна система повинна представляти собою компроміс між зіставленими системами, орієнтований на їхню конвергенцію» [8, с. 17], і далі «... проміжна система стала нібито самостійною мовою, що відрізняється від природної мови наявністю двох систем, що означають». Про можливість виникнення «третьої» системи говорять і інші дослідники [5, с. 17; 13, с. 53–72]. Н.Н. Рогозіна навіть говорить про утворення «інтермови», нової лінгвістичної системи, що виникає внаслідок мовленнєвої діяльності білінгвів, при чому не в умовах природного мовного контакту, а в учбових ситуаціях субординаційного «аудиторного» білінгвізму [7, с. 4–6].

З критикою «третьої» системи виступив А. Е. Карлінський. Серед критичних зауважень і аргументів на користь своєї точки зору він наводить нерегулярність правильних і неправильних мовленнєвих утворень в мові білінгва, нестійкий характер «третьої» системи, «вона має тенденцію змінюватися впродовж життя індивіда і залежить від ступеня володіння другою мовою» [6, с. 14]. Він також стверджує, що «елементи двох компетенцій білінгвів зберігаються в пам'яті окремо, а не разом» [6, с. 16]. І. Н. Горелов, видатний психолінгвіст і лінгвіст-теоретик, зазначає, що на даному етапі немає достатньо вірогідних даних психологічного характеру для вирішення питання про спосіб співіснування мовних систем у свідомості білінгва (відокремленому чи сумісному) [3, с. 13–21]. Нещодавні дослідження випадків афазії, лінгвістичних розладів, у пацієнта, спричинені травмою головного мозку, переконливо свідчать, що інформація про арабську мову і іврит, якими вільно і практично однаково володів потерпілий до аварії, міститься у різних центрах кори мозку. Після отримання травми білінгв продемонстрував вибіркове відновлення однієї мови, в той час як іншу мову він значною мірою втратив. Вчені ще далекі від остаточних висновків, але отримані результати дозволяють зробити висновки про різні зони локалізації лексичних центрів двох мов і наявність спільного семантичного центру [15].

Цікаві думки щодо відмінності у мовній взаємодії залежно від способу вивчення мови висловлював ще Л. В. Щерба. Він указував на можливість неперетинання двох мов у свідомості індивіда, коли «обидві мови утворюють окремі автономні системи асоціацій, які не мають між собою контакту» [6, с. 47]. При засвоєнні мов у дитинстві мови утворюють автономні системи мовних асоціацій, кожна з яких безпосередньо пов'язана з реальністю, яка відображається і передається цими мовами. Такий випадок спостерігається у людей, котрі вивчали іноземну мову від іноземних гувернанток, з якими можна було спілкуватися виключно мовою вивчення. Цим людям ніколи не доводилося перекладати з однієї мови на іншу і навпаки. Інші результати виникають за такого способу засвоєння мови, коли мови вивчаються паралельно з співставленні і встановленні відповідних міжмовних еквівалентів. Інтерференція, тобто перебудова елементів однієї мовної структури під впливом іншої, виникає внаслідок регулярного використання однією й тією ж особою або групою осіб різних мов. При цьому більшу і глибшу інтерференцію можна спостерігати у тій мові, яка є нерідною, або менш засвоєною. Білінгвізм, при якому білінгви мають два способи вираження, котрі не перетинаються а ні в свідомості, а ні в мовленні, та використовуються по черзі, називається координаційним. Коли ж нова мова засвоюється опосередковано, через призму рідної мови або інших мов, що були засвоєні раніше, і в свідомості двомовного або багатомовного індивіда утворюється спільна система асоціацій з двома і більше засобами вираження тих самих понять, ми маємо справу з субординаційним білінгвізмом.

Звичайно, що явища інтерференції характерні саме для субординаційного білінгвізму, коли рівень володіння контактуючими мовами є різним, і одна з мов зазнає «тиску» з боку іншої. На підставі вивчення й аналізу процесів, котрі відбуваються при колективному і індивідуальному білінгвізмі, ми дійшли висновку, що в умовах взаємодії мов у свідомості мовців завжди діють дві протидіючі сили – асимілятивна (уподібнювальна) і дисимілятивна (розрізнявальна). Співвідношення цих сил визначає рівень інтерференції в мовленні, і глибину системних мовних змін. Вплив однієї з контактуючих мов (назвемо її умовно мовою М1) на мовлення її носіїв, що розмовляють іншою мовою (назвемо її умовно мовою М2), виявляється в тому, що сприйняття і репродукування мовлення на М2 здійснюється відповідно до особливостей М1. Це призводить до явищ асимілювання (уподібнення) структурних елементів М2 з ототожнюваними елементами М1 і порушення норм М2. У процесі подальшого засвоєння М2 вплив М1 на іншомовне мовлення носіїв М1 поступово зменшується, аналіз структурних елементів М2 здійснюється більш коректно, зменшуються відхилення від норм М2. В свідомості білінгва у міру зростання рівня мовної компетенції на М2 все більшої потужності набуває дисиміляція (розрізнявання) структурних елементів М2 і М1. У випадках колективного білінгвізму не тільки напрямок мовної дії, але і точка її прикладення – діяння М1 на мовлення носіїв М1 на М2 або ж діяння М1 на мовлення М1 з боку М2 – виявляються тими вирішальними чинниками, які визначають результат мовної взаємодії: виникнення або явищ асиміляції (уподібнення) за моделлю мови, що «тисне», або явищ дисиміляції (розрізнявання) у відношенні до моделі мови, що знаходиться «під тиском». Залежно від «напряму дії» і «прикладення» сили, інтерференція може бути прямою, зворотною або двосторонньою.

Асиміляція з'являється внаслідок «тиску» з боку первинної (рідної) мови М1 на іншомовне мовлення її носіїв і відбувається у відхиленні від норм М2 та не призводить до змін в М1. Дисиміляція з'являється внаслідок «тиску» з боку М2 і призводить до «вторгнення» системи М2 крізь ідіолектні системи білінгвів у систему М1 всієї мовної спільноти, тобто призводять до інтеграції системою М1 елементів, моделей і відношень М2. Отже, явища дисимілятивного характеру стають стимулом і передумовою потенційних змін у М1. Співвідношення асимілятивних і дисимілятивних сил, що діють з боку обох мов на іншомовне мовлення білінгвів, залежать від етапу і типу двомовності та визначають глибину і швидкість змін у мовах, що контактують. Причому величина мовленнєвої інтерференції знаходиться у зворотній залежності від рівня володіння М2. Джерелом мовленнєвої інтерференції виступають асимілятивні сили. Мовні зміни, що виникають під впливом взаємодії мов при колективному білінгвізмі, через ідіолекти білінгвів поступово засвоюються всією мовною спільнотою і набувають статус норми. В таких випадках можна говорити про зміни в мові. Джерелом таких мовних змін є дія дисимілятивних сил. Критерієм інтегрованості структурного елемента, утвореного за моделлю іншої мови, слід вважати

його загальне вживання в мовній спільноті. Інтеграція структурного елемента має характер стрибкоподібного переходу від максимальної дисиміляції до максимальної асиміляції.

В умовах «аудиторного» білінгвізму мовні зміни, звичайно, неможливі, тому що всі явища у такій мовній ситуації інтерференція існують лише на рівні мовлення, мають спорадичний характер і не призводять до змін у системі. Зміни відбуваються лише на рівні ідіолектних систем окремих білінгвів. Швидкість і глибина таких змін залежить від вольової настанови мовців, прагнення вдосконалити мовний рівень, ефективності викладання, вмотивованості і т.д.

Якщо прийняти до уваги, що інтерференція спостерігається на мовленнєвому рівні і носить нерегулярний і спорадичний характер, то запозичення з інших мов, які пройшли всі етапи асиміляції в М2 і стали її надбанням, більше не можуть розглядатися як інтерференція. Запозичення в прямому смислі слова можливе лише в лексичній сфері. Структурні елементи і моделі другої мови не запозичуються, а утворюються за зразком другої мови. На нашу думку найбільш реалістичною є точка зору, згідно з котрою суто запозичуватися може лише «те, що пов'язане з конкретною предметністю, якісністю. І, навпаки, не можна запозичувати те, що не має будь-якої предметності, якісності. Можна запозичити такі слова, як трактор, екскаватор, навіть прикметники добрий, гарний, червоний і т.д. Але жодна мова не може запозичити закінчення російського родового, давального, знахідного орудного відмінків, тому що ці закінчення не мають а ні грану субстанції, ознаки, якості» [9, с. 207]. Тому поява третьої «проміжної» мови зі своєю системою розрізняльних ознак, структурних особливостей, специфічними правилами дистрибуції і сполучуваності, тощо, викликає досить великі сумніви, якщо тільки не розуміти під такою мовою іхдсвідоме вироблення правил зіставлення, ідентифікації, пошуків взаємної кореляції мовних систем і ототожнювання їхніх мовних елементів і одиниць. Крім того, слід зауважити, що самі білінгви за результатами опитування, що проводились дослідниками, завжди усвідомлюють, якою мовою вони спілкуються, вони свідомо «переключуються» з однієї мови на іншу.

Лінгвістичні ситуації мовної взаємодії чисельні. Різновидів інтерференції стільки ж, скільки можна виокремити структурних розбіжностей у контактуючих мовних системах, тобто на всіх рівнях – мовному, мовленнєвому, стилістичному, екстралінгвістичному, тощо. Досконале вивчення механізму інтерференції і ретельний аналіз всіх можливих її проявів дозволять вирішити величезну кількість лінгвістичних питань, удосконалити викладання іноземних мов і перекладу.

Література:

1. Баранникова Л. И. Вопросы преподавания иностранных языков в связи с проблемой языковой интерференции / Л. И. Баранникова. – Саратов, 1966. – 108 с.
2. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх. – Благовещенск : ГКУ им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 236 с.
3. Горелов И. Н. О гипотезах «раздельности» и «совместности» в описаниях языковых компетенций билингва / И. Н. Горелов. – В кн.: Психологические и лингвистические проблемы языковых контактов. – Калинин : КГУ, 1984. – С. 13–21.
4. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. А. Жлуктенко. – Киев : Вища школа, 1974. – 176 с.
5. Иванов В. В. Восприятие иностранного языка в свете теории отношений между языковыми системами. Тезисы конф. по использованию ТС при обучении иностранным языкам / В. В. Иванов. – М., 1952. – С. 17–19.
6. Карлинский А. Е. Основы теории взаимодействия языков и проблема интерференции : автореф. дис. ... д-ра филол. наук / А. Е. Карлинский. – Киев, 1980. – 32 с.
7. Рогозина Н. Н. Типология лингвистической интерференции в русской речи иностранцев: на материале разноструктурных языков: дис. ... д-ра филол. наук / Н. Н. Рогозина. – 2003, 381 с.
8. Розенцвейг В. Ю. Вступительная статья / В. Ю. Розенцвейг. В кн.: Новое в лингвистике, вып. 6. – М. : Прогресс, 1972. – С. 5–22.
9. Серебренников Б. А. Об устойчивости морфологической системы языка / Б. А. Серебренников. – В кн.: Вопросы теории и истории языка в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию. – М. : Изд-во АН СССР, 1952. – С. 204–224.
10. Уман Л. М. Проблема грамматической интерференции / Л. М. Уман. – М., 1964. – 16 с.
11. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген. – В кн.: Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М. : Прогресс, 1972. – С. 61–80.
12. Щерба Л. В. О понятии смешения языков. – В кн.: Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике, т. 1. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1958. – С. 35–39.
13. Hasselmo, Nils. On Diversity of American Swedish. – In: Frå norsk målføre granskning. – Oslo, 1969. – S. 53–72.
14. Haugen E. Language Contact. – Proceedings of the 8-th International Congress of Linguists. – Oslo, 1958. – P.770–792.
15. Raphid Ibrahim. Selective deficit of second language: a case study of a brain-damaged Arabic-Hebrew bilingual patient. – Behavioral and Brain Functions 2009, 5:17 doi:10.1186/1744-9081-5-17
16. <http://www.behavioralandbrainfunctions.com/content/5/1/17>

УДК 811.133.1'367

О. В. Станіслав,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОЇ КОГЕЗІЇ У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПОТОКУ СВІДОМОСТІ)

Наукова розвідка присвячена особливостям синтаксичної когезії з точки зору їх психолінгвістичних ознак у структурі художнього внутрішнього мовлення. Встановлено, що основними формами внутрішнього мовлення вважаються: малі вкраплення (просто реплікування), внутрішній монолог, внутрішній діалог (аутодіалог), потік свідомості.

На матеріалі французької літератури потоку свідомості з'ясовано, що ключовим типом синтаксичної когезії у потоці свідомості є ланцюгова міжфразова зв'язність. Найбільш уживаними засобами сполучуваності речень у надфразовій єдності визначено займенниковий спосіб, використання стилістичних синонімів, лексичних повторів, синтаксичного паралелізму.

Дослідження показало, що структура потоку свідомості представляє складну систему синтаксичної когезії, яка ґрунтується не лише на формальних засобах зв'язності, але й на асоціативних. Асоціативна когезія об'єднує, зближує поняття, які не вкладаються у звичні часові, просторові, причинно-наслідкові, логічні, філософські й тому подібне категорії.

Доведено, що синтаксична когезія виступає ефективним синтактико-стилістичним засобом вираження художнього внутрішнього мовлення літературних персонажів.